

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Damsterdiep 8, Groningen
Status: BBP
Periode: 29 november 2005
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 4 november 2006

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/ STRUCTUUR

Damsterdiep 8 ligt aan de noordzijde van het (gedempte) Damsterdiep. Het bouwblok wordt omsloten door het Damsterdiep (begrenzing aan de zuidzijde), het Schuitendiep (westzijde), de Grote Gang (noordzijde) en de Vosgang (oostzijde).

Het pand Damsterdiep 8 bestaat uit een voorhuis en een kort achterhuis.¹ Het voorhuis is een tweelaags diephuis onder een zadeldak met schildeind (voorzijde). De voorgevel is een drielaags lijstgevel, waarvan de bovenste verdieping is uitgevoerd als een mezzanino (lage verdieping). Het iets versprongen aangesloten achterhuis bestaat uit twee bouwlagen met een zadeldak. Achter het achterhuis bevond zich een kleine binnenplaats, die (secondair) in één laag is bebouwd.

Links van het huis bevindt zich een ozendrup, die deels is dichtgezet door een uitgebouwd trappenhuis (tussen begane grond en eerste verdieping). Tussen de panden Damsterdiep 8 en 10 ligt een smalle gang.

BOUWGESCHIEDENIS

Hoewel buiten de middeleeuwse stadsomwalling gelegen, was het voorste deel van het Damsterdiep reeds in de 16de eeuw aan weerszijden aaneengesloten bebouwd. Het gebied aan de noordzijde van het Damsterdiep had een duidelijk (voor)stedelijk karakter, zo blijkt uit de kaart van Van Deventer uit circa 1560.

De hoek van het Schuitendiep met het Damsterdiep (toen Nieuwe Steentilstraat).

¹ De oppervlakte van het voorhuis bedraagt circa 5½ (breedte) x 13 meter (diepte), van het achterhuis circa 5 (breedte) x 4 meter (diepte).

Op de vogelvluchtplattegrond van Haubois uit 1643 staat ter plaatse van Damsterdiep 8 een diephuis getekend, bestaande uit één of twee bouwlagen met een zadeldak. Uit de bouwhistorische verkenning ter plaatse valt slechts op te maken dat de begane grond van het voorhuis uit waarschijnlijk de 17de eeuw stamt. In de tamelijk rommelig samengestelde balklaag boven de eerste verdieping zijn diverse (hergebruikte?) grenenhouten balken te zien, wellicht uit de 17de eeuw. De eerste verdieping van beide zijgevels stamt uit de 19de eeuw, hetgeen gevolg kan zijn van een verhoging (van een eenlaags pand) maar ook van de vervanging van het oude metselwerk (van de eerste verdieping).

Het achterhuis van Damsterdiep 8 moet uit de late 18de eeuw of vroege 19de eeuw dateren, zo blijkt uit het metselwerk van de achtergevel (begane grond).² Kenmerkend is de toepassing van klezortjes in de neggen van de vensters. Volgens de kadastrale minuut van circa 1830 was het volledige terrein van het pand bebouwd, tot en met de achtergevels van de panden aan de Grote Gang. Het achterste deel van deze bebouwing is in de loop van de 19de eeuw verzelfstandigd.

De kadastrale kaart van omstreeks 1830 met daarop aangegeven de moderne huisnummering.

In de tweede helft van de 19de eeuw is het huis in twee bouwfases verhoogd, eerst het voorhuis en vervolgens het achterhuis. De verhoging en/of vernieuwing van de eerste verdieping van het voorhuis moet omstreeks 1870/1880 hebben plaatsgevonden. Dit valt op te maken uit het metselwerk van de zijgevels, de indeling en de resten van de interieur-afwerking (schouwen en stucplafonds). De verhoging van het eenlaags achterhuis heeft plaatsgevonden in 1896, zo blijkt uit een bouwaanvraag uit dat jaar. Toen kreeg de weduwe G. Cremer vergunning voor de bouw van een verdieping op het achterste gedeelte van het pand.

In 1901 kreeg de voorgevel een winkelpui met een zelfstandige toegang voor de bovenwoning. Volgens de bouwaanvraag was het pand toen reeds in gebruik als slagerij, getuige het rookhok op de binnenplaats achter het huis. Op een foto uit 1958 valt deze pui nog te herkennen, een tamelijk sobere pui met een portiek aan de linkerkant. Dit portiek heeft een hoge tegellambrisering. De omlijsting van de pui bestond uit bakstenen pilasters (geglazuurde baksteen in twee kleuren?) en een houten kroonlijst. In 1977 is deze pui vervangen als onderdeel van de herbestemming van de slagerij tot een optiekwinkel. Recentelijk is de pui opnieuw aangepast. Het portiek is dichtgezet in het vlak van de gevel. In 2005 zijn eerste verdieping en zolder ingericht tot appartementen, waarbij slechts enkele elementen van de oude afwerking behouden zijn gebleven. De kapconstructie is geheel betimmerd.

² Het baksteenformaat bedraagt 21½-22 x 12½ x 5-5½ cm, bij een tienlagenmaat van 60½ cm.

Damsterdiep 8 op een foto uit 1958.

BESCHRIJVING VOORHUIS

gevels

De voorgevel is een drielaags lijstgevel, voorzien van een gepleisterde afwerking met schijnvoegen (late 19de eeuw). Boven de mezzaninovensters op de tweede verdieping zijn segmentboogvormige belijningen te zien (schijnbogen). De lijst bestaat uit een gootlijst op sierlijk geprofileerde consoles. Sedert 1901 heeft de begane grond een winkelpui over de volle breedte van de gevel. Deze pui is meermalen gemoderniseerd, ten laatste omstreeks 2000. Een blankhouten pilaster vormt de scheiding tussen de entree tot de bovenwoning (links) en de pui (rechts). In het begin van de 21ste eeuw is de deur in het vlak van de pui geplaatst, waarmee het portiek een binnenruimte werd. De omlijsting van deze pui bestaat uit gepleisterde pilasters (met schijnvoegen), voorzien van hardstenen basementen en kapitelen en een vlakke houten lijst.

De eerste verdieping bevat drie smalle, hoge vensters met T-stolpramen. De bovenlichten bevatten (kathedraal)glas-in-lood, voorzien van gekleurde randen en gestileerde bloemornamenten (circa 1920). De tweede verdieping bevat drie mezzaninovensters met tweeruitsramen.

De achtergevel (van het achterhuis) is een tweelaags puntgevel met windveren en waterborden, uitgevoerd in geschilderd metselwerk (begane grond) en schoon metselwerk (eerste verdieping). De begane grond van deze gevel gaat schuil achter een eenlaags aanbouw. Op grond van maatvoering van de baksteen³ en de toepassing van klezortjes in de neggen van de vensters valt de begane grond van de gevel te dateren in de late 18de eeuw of vroege 19de eeuw. De eerste verdieping en geveltop zijn uitgevoerd in halfsteensverband (1896).

De begane grond bevat een deur (rechts) en twee vensters (links en midden), de eerste verdieping een driedelig venster met stolpramen, een vast zijlicht en een driedelig bovenlicht. Het bovenlicht is ingevuld met glas-in-lood. In de top bevinden zich nog twee kleine venstertjes.

De oostelijke zijgevel laat de opbouw van het pand goed zien. Een sprong markeert de aansluiting tussen het voorhuis en het korte achterhuis (het achterhuis ligt iets terug ten opzichte van het voorhuis), maar is op het niveau van de begane grond grotendeels weggehakt (ter verbreding van de doorgang). Bovendien zijn zowel bij het voor- als achterhuis verschillen tussen begane grond en verdieping zichtbaar. De begane grond van het voorhuis is voorzien van pleisterwerk. De enkelvoudige balklaag boven de begane grond tekent zich af door een reeks langgerekte ankers (17de eeuw?). In het pleisterwerk zijn bouwsporen van een deur (?) en een venster zichtbaar, beide met een getoogde bovenzijde (late 19de eeuw?). Volgens de bouwtekeningen van 1901 zou sprake moeten zijn van drie vensters. De verdieping is uitgevoerd in schoon metselwerk (kruisverband). Twee vensters met zesruitsschuiframes stammen uit de late 19de eeuw.

Hoewel de gevel van het achterhuis dun gepleisterd is, valt een duidelijk verschil in metselwerk van begane grond en verdieping te zien. Het metselwerk van de begane grond heeft een soortgelijke karakteristiek als dat van de achtergevel (late 18de eeuw/ vroege 19de eeuw). De verdieping is uitgevoerd in halfsteensmetselwerk (1896). De gevel is blind. Op het dakschild van het achterhuis is een hijskapel met een zeer flauwe steekkap zichtbaar. Het venster van deze dakkapel was ten tijde van deze verkenning dichtgezet met plaatmateriaal.

De achterliggende binnenplaats heeft aan deze gang een tuinmuur van schoon metselwerk, gemetseld in kruisverband (late 19de eeuw). Het houten deurkozijn in de muur is dichtgemetseld. De bovenzijde wordt afgesloten door een brede houten lijst.

De westelijke zijgevel is gedeeltelijk zichtbaar vanaf het binnenterrein tussen voor- en achterhuis van Damsterdiep 6. Hier kon worden vastgesteld dat de eerste verdieping van het voorhuis uit de late 19de eeuw stamt.⁴

De dakbedekking kon niet worden gedetermineerd.

plattegronden per bouwlaag

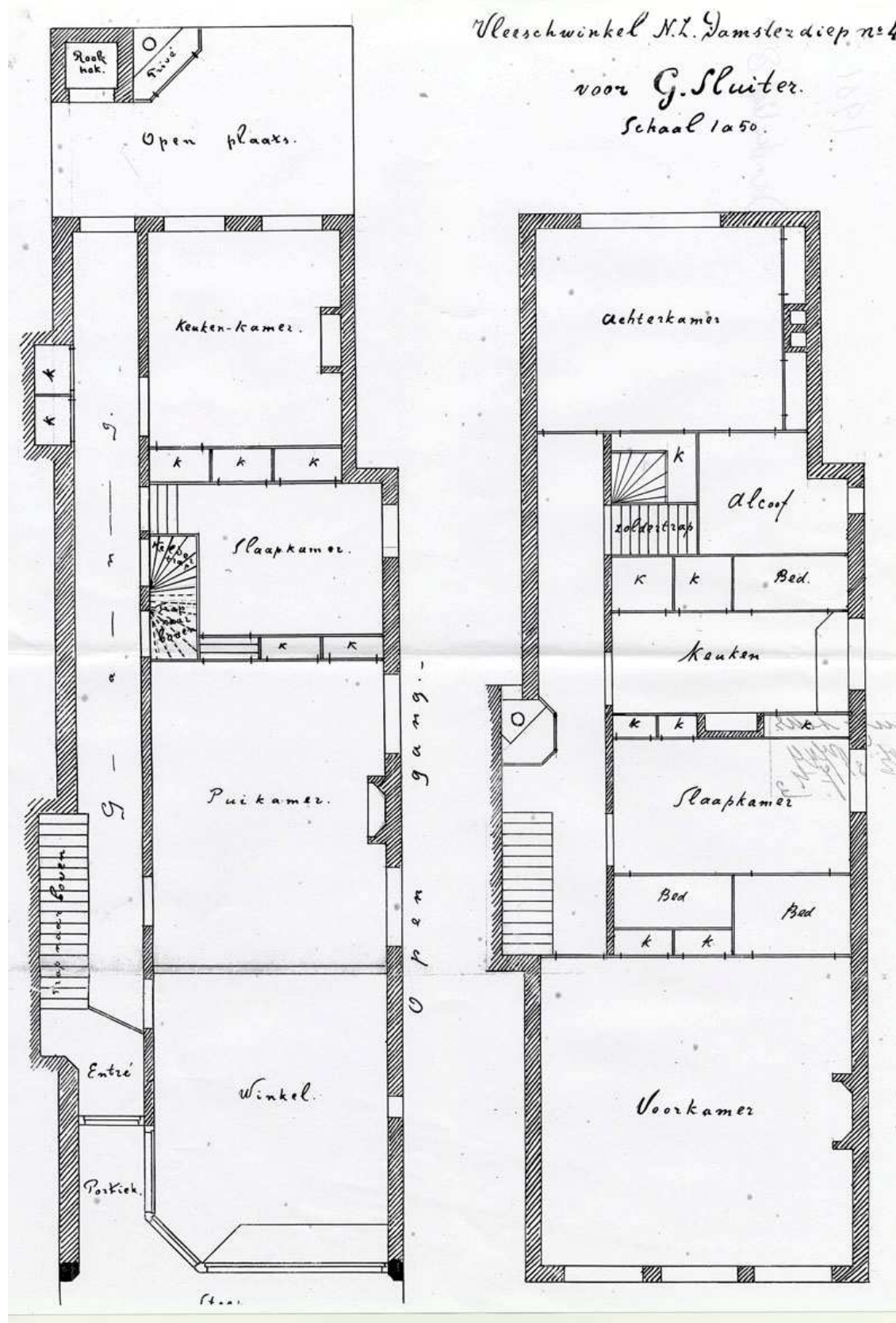
Blijkens de bouwtekening van 1901 bezat het achterste deel van het voorhuis een kleine kelder van circa 3½ x 3 meter (onder een opkamer). De naastgelegen gang was niet onderkelderd. Deze kelder is verwijderd of ontoegankelijk gemaakt.

De begane grond is heringedeeld en voorzien van voorzetwanden en verlaagde plafonds. Uit de bouwtekeningen van 1901 valt op te maken dat de plattegrond was verdeeld in een gang (links) en kamer (rechts). Het voorste deel van deze gang is behouden gebleven in de vorm van een portiek en een trappenhuis voor de bovenwoning. De trap naar de bovenwoning is uitgebouwd in de ozendrup tussen de panden Damsterdiep 6 en 8. Aanvankelijk was er sprake van een open trap, voorzien van een sierlijke leuning met ijzeren spijltjes met houten knopen, een sobere neobarokke trapaanzet en een geprofileerde handlijst. Secundair is deze trap omtimmerd (met kraaldelen). Het portiek is recent dichtgezet door het bijplaatsen van een deur in het vlak van de gevel. Het oude deurkozijn in het portiek is bewaard gebleven, voorzien van een sierlijk gesneden kalf (met eierlijst). Door verlaagde plafonds in hal en portiek is het bovenlicht niet zichtbaar. Boven het verlaagde plafond van de winkelruimte vielen resten van de stucplafonds te zien, voorzien van een 'brandwerende' spuitpleister. Het middenornamenten van de voorste kamer heeft een 19de-eeuwse hoofdvorm (circa 1880). Op

³ zie noot 1.

⁴ Het baksteenformaat bedraagt 23-23½ x 11-11½ x 5-6 cm, bij een tienlagenmaat van 64 cm.

grond van de verankering in de zijgevel moet worden geconcludeerd, dat er sprake is van een enkelvoudige balklaag. De ankers stammen waarschijnlijk nog uit de 17de eeuw, hetgeen ook goed mogelijk is voor de balken.

Plattegrondtekening uit 1901 van de begane grond en de verdieping.

De aanbouw achter het achterhuis is nog duidelijk als (voormalige) binnenplaats te herkennen. De achtergevel van het achterhuis is uitgevoerd in schoon metselwerk, maar secundair beschilderd. De overige wanden zijn gepleisterd. In de noordelijke gevel is een 'oud' anker zichtbaar, behorend bij het buurpand. Uit de sporen op deze wanden valt op te maken dat het huidige platte dak voorafgegaan is door een flauw hellend lessenaardak. De inbouw in de hoek van de binnenplaats is een oud rookhok, behorend bij de slagerij.

De eerste verdieping is heringedeeld in 2005, waarbij alleen de (19de-eeuwse) voorkamer min of meer ongewijzigd is gehandhaafd. Van de interieur-afwerking in deze kamer zijn de schouw met zwartmarmeren schoorsteenmantel en gestucte kroonlijst en het stucplafond met plint- en perklijst, hoekornamenten en een rijk gedecoreerd middenornament behouden gebleven. Van de achterkamer is het samengestelde venster noemenswaard, waarvan het glas-in-lood in de bovenlichten is voorzien van sierlijke geometrische decoraties in geel en paars (circa 1920).

Een hoekornament van het stucplafond in de voorkamer op de verdieping.

Ten tijde van de verkenning ontbrak het verlaagde plafond in de gang, zodat de balklaag zichtbaar was. Deze balklaag heeft een zeer rommelig karakter, waarin echter wel oude grenenhouten balken vielen te herkennen. Zonder context was niet duidelijk of deze balken origineel of herplaatst zijn. Gelet op de nieuwe of vernieuwde zijgevels is deze laatste optie het meest waarschijnlijk. De zoldertrap is vernieuwd.

De kapconstructie is geheel aan het zicht onttrokken door betimmeringen en verlaagde plafonds. De indeling en interieur-afwerking stammen geheel uit 2005.

WAARDESTELLING

Damsterdiep 8 heeft hoge monumentwaarden, vanwege de verkaveling, bouwmassa en beeldbepalende voorgevel. Kenmerkend voor de verkaveling van het Damsterdiep zijn de vele ozendruppen, gangen en stegen. Deze verkaveling is hier ongewijzigd gehandhaafd sedert tenminste

de 17de eeuw. Het gebouw heeft en herkenbare historische gelaagdheid, waarbij de 17de-eeuwse kern nog onder meer herkenbaar is aan de grote hoogte van de begane grond en het muurwerk van de zijgevel(s). Het achterhuis is van iets jongere datum (late 18de eeuw/ vroege 19de eeuw). De verhoging van voor- en achterhuis past in de laat-19de-eeuwse verstedelijking van het Damsterdiep. De (19de-eeuwse) voorgevel heeft een beeldbepalend karakter voor het westelijke deel van het Damsterdiep.

De indeling en interieur-afwerking van het pand hebben grotendeels indifferente monumentwaarden. Positieve monumentwaarden hebben de resten van de 19de-eeuwse interieur-afwerking, voornamelijk de stucplafonds, de schouw met zwartmarmeren schoorsteenmantel (voorkamer, eerste verdieping) en de trap van de bovenwoning.

AANBEVELINGEN

Bij eventuele verbouwingen van de winkel is het van belang om muurwerk en balklagen nader te documenteren.

Bijlage: uittreksel uit het bouwdoosier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen

Adres : **Damsterdiep 8**
Bouwdoosiernummer : B 3174
D.I.V. bezoek : 2 maart 2005

1896

De weduwe G. Cremer krijgt een vergunning voor het bouwen van een verdieping op het achterste gedeelte van het pand.

1901

G. Sluiter krijgt een vergunning voor het wegbreken van het ondergedeelte van de voorgevel en het maken in plaats daarvan van een winkelpui met een afzonderlijke deur voor de bovenwoning.

1928

W. Theissen is eigenaar van het pand. Hij krijgt een vergunning voor het verplaatsen van een reclamelichtbak tegen de voorgevel.

1931

Het tonnenstelsel wordt opgeheven. De bestaande privaten worden voorzien van een inrichting tot waterspoeling en het afvoeren van de faecaliën naar het riool van de gemeente.

1945

Het oorlogsschaderapport bedraagt f 780,-. De schade bestaat voornamelijk uit glaswerk, reparaties aan deuren, ramen, pui en toonbank, herstel van metselwerk, stucwerk en dakreparatie.

1946

K. Bossina is eigenaar van het pand. Er is een brandschade aan het dak a.g.v. uitstralende hitte van een schoorsteenpijp.

1958

Slager D. Bakker (Damsterdiep 8) krijgt een vergunning om tegen de voorgevel van het pand een lichtreclame aan te brengen.

1965

E.J. Bakker krijgt een vergunning om de in het pand aanwezige woonruimte in gebruik te nemen voor bedrijfsdoeleinden.

1974

R. de Vries Slagerijen B.V. krijgt een vergunning voor het veranderen van de winkel met opslagruimte. De geraamde bouwkosten bedragen f 40.600,-. Van de vergunning wordt geen gebruik gemaakt.

1977

W. Vrind krijgt een vergunning voor het veranderen van de slagerij in een optiekzaak. De bouwkosten bedragen f 40.000,-. FLZ b.v. Buro voor projectontwikkeling en architectuur tekent voor het bouwplan.

1978

Er wordt een vergunning verleend voor het aanbrengen van een reclamelichtbak tegen de voorgevel van het pand.

H. Wierts